

مرکز مدیریت حوزه علمیه خراسان

مدرسه علمیه عالی نواب

پایان نامه سطح سه

رشته تخصصی کلام اسلامی

عنوان:

نقد و بررسی اندیشه‌های خطا در توحید عبادی

(با تکیه بر آراء ابن تیمیه)

استاد راهنما:

حجت الاسلام و المسلمین محمد جعفر فیض آبادی

استاد مشاور:

حجت الاسلام و المسلمین جعفر مرادی

نگارش:

علی اصغر صیدی خرم آبادی

سال تحصیلی: 1398-1399

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

امام هادی علیه السلام:

« اللَّهُمَّ إِنِّي لَوْ وَجَدْتُ شُفَعَاءَ أَقْرَبَ إِلَيْكَ مِنْ مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ الْأَخْيَارِ الْأَيْمَّةِ الْأَبْرَارِ لَجَعَلْتُهُمْ شُفَعَائِي، فَبِحَقِّهِمُ الَّذِي أَوْجِبْتَ لَهُمْ عَلَيْكَ أَسْأَلُكَ أَنْ تُدْخِلَنِي فِي جُمَّلَةِ الْعَارِفِينَ بِهِمْ وَبِحَقِّهِمْ وَفِي زُمْرَةِ الْمَرْحُومِينَ بِشَفَاعَتِهِمْ إِنَّكَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ وَسَلَّمْ تَسْلِيمًا كَثِيرًا، وَحَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ. »^١

تقديم به ساحت مقدس امامين عسكريين عليهما السلام

^١. فراز پایانی زیارت جامعه ی کبیره .

تقدیر و تشکر:

امام رضا (علیه السلام):

« مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمُنْعِمَ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ »^۱

بسی شایسته است از رهنمودها و فرمایش های جناب حجت الاسلام و المسلمین شیخ محمدجعفر فیض آبادی (استاد راهنما) و جناب حجت الاسلام و المسلمین شیخ جعفر مرادی (استاد مشاور) و همچنین از همکاری مسئولان مدرسه علمیه عالی نواب به ویژه واحد پایان نامه؛ که در تدوین و نگارش این اثر؛ حقیر را یاری فرمودند، نهایت قدردانی و تشکر را به عمل آورم و برای ایشان آرزوی طول عمر بابرکت همراه با توفیقات روزافزون را از خداوند کریم خواستارم.

^۱. حائری کرمانی، حسین، هشتاد و هشت کلام از هشتمین امام حضرت علی بن موسی الرضا (ع)، حدیث چهل و دوم، ص ۵۱. [به نقل از: عیون اخبار الرضا

(ع)، ج ۲، ص ۲۴]

چکیده

مهم‌ترین آموزه دینی پیامبران الهی، دعوت به یکتاپرستی یعنی توحید در عبادت است؛ اختلاف در مفهوم ومصداق آن، درگیری علمی و عملی، بین برخی از فرقه‌های اسلامی (ابن تیمیه و طرفداران وی، وهابیان) راپدیدآورده است. در نوشتار حاضر کوشش بر آن است که خطاهای وی در باب توحید در عبادت، زیارت قبور پیامبران و امامان معصوم (علیهم السلام) و اولیاء، توسل به آنان و شفاعت خواهی نزد خداوند متعال و تبرک به آثارشان، بررسی و نقد شود. از سوی دیگر خطای وهابیان را در اعتماد صرف به آرای ابن تیمیه و مراجعه نکردن به آیات قرآن و روایات امامان معصوم (علیهم السلام) که هم وزن قرآنند، آشکار شود.

این نکته باعث شده که وهابیان بسیاری از اعمال عبادی مسلمانان را که از عصر رسالت، به دستور پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) بدان عمل می‌کردند، شرک بنامند؛ از این رو تعیین حد و مرز واقعی توحید و شرک، ضروری می‌نماید تا خطای راهبردی آنان در اتهام زنی به مسلمانان به ویژه شیعیان آشکار گردد.

کلیدواژه‌ها: ابن تیمیه، وهابیت، سلفیّه، إرهابی، عبادت.

فهرست مطالب

مقدمه
طرح تحقیق
۱- تعریف و تبیین موضوع تحقیق
۱. ضرورت و اهداف تحقیق
الف) عوامل درون دینی:
ب) عوامل برون دینی:
۲. سؤالات تحقیق
۳. فرضیه های تحقیق
۴. پیشینه ی تحقیق
۵. روش تحقیق

بخش اول:

زیست نامه ابن تیمیه و بررسی و نقد آراء وی در توحید و عبادت و شرک

فصل اول: زیست نامه و آثار ابن تیمیه
مبحث اول: زیست نامه احمد بن حنبل
خانواده
فرزندان
وفات
اثرها و کتابها
اوضاع سیاسی و اجتماعی
آراء و اندیشه ها

.....	مبحث دوم: زیست نامه ابن تیمیه
.....	تولد و تحصیلات ابن تیمیه
.....	شخصیت ابن تیمیه
.....	مخالفت علماء و مسلمانان با ابن تیمیه
.....	نظرات علما درباره ابن تیمیه
.....	مبحث سوم: آثار و تصنیفات ابن تیمیه
.....	منهاج السنه
.....	فصل دوم: توحید و اقسام آن
.....	مبحث اول: توحید و اقسام آن از نظر مسلمانان
.....	واژه کاوی توحید
.....	معنای اصطلاحی توحید
.....	اهمیت بحث از توحید
.....	خلاصه روایت
.....	دلایل توحید
.....	اقسام توحید
.....	خلاصه ی پاسخ استاد سبحانی
.....	توحید ذاتی
.....	توحید صفاتی
.....	اهمیت توحید صفاتی از نگاه امام خمینی (ره)
.....	توحید افعالی
.....	توحید عبادی
.....	توحید ربوبی
.....	اقسام ربوبیت
.....	ادله توحید ربوبی

.....	گمراهی انسانها در توحید ربوبی
.....	گفتار محمد بن عبدالوهاب در کتاب "کشف الشبهات":
.....	نقد و بررسی
.....	بقیه اقسام توحید
.....	توحید تشریحی
.....	توحید استعانی
.....	توحید حبی
.....	مبحث دوم: اقسام توحید از نگاه ابن تیمیه و پیروان وی
.....	الف. توحید ربوبی
.....	ب. توحید الوهی یا عبادی
.....	ج. توحید در اسماء و صفات
.....	نقد و بررسی سخن ابن فوزان
.....	فصل سوم: توحید عبادی و شرک
.....	مبحث اول: توحید در عبادت
.....	تعریف و جایگاه توحید عبادی
.....	دلیل توحید عبادی
.....	جایگاه توحید عبادی در کلام استاد مصباح
.....	معنای عبادت
.....	ارکان حقیقی عبادت
.....	عبادت از نگاه ابن تیمیه و پیروان وی
.....	چیستی عبادت در نگاه ابن تیمیه
.....	نقد سخن ابن تیمیه
.....	ارکان عبادت از دیدگاه صالح بن فوزان
.....	نقد سخن ابن فوران

..... مبحث دوم: شرک

..... معنای شرک

..... اقسام شرک

..... عوامل شرک عبادی

..... میزان در توحید و شرک

..... بدترین نوع شرک

..... فتاوی ابن تیمیه و پیروان وی در مصادیق شرک

..... بررسی و نقد

..... نامگذاری فرزندان به عبدالحسین و عبد النبی

..... پاسخ شبهه

..... فرق بین شرک و کفر و نفاق

..... فصل چهارم: عقاید ابن تیمیه و نقد آن

..... اعتقادات شاذ ابن تیمیه

..... دیدگاه های فقهی ابن تیمیه

..... نقد و تحلیل

..... ابن تیمیه و صفات خبری

..... نقد و تحلیل نظریه ی ابن تیمیه در صفات خبری

..... خدا در نگاه ابن تیمیه

بخش دوم: آموزه های دینی مرتبط با توحید عبادی از نگاه ابن تیمیه

..... فصل اول: اثبات حیات برزخی و بقاء روح

..... آیه دوم

..... اثبات حیات برزخی

..... آیات دسته اول:

آیه ی سوم.....

آیه ی چهارم.....

آیه ی پنجم.....

قسم دوم از آیات.....

آیه اول.....

آیه ی دوم.....

روایات عامه دال بر برزخ.....

گفتگوی حضرت صالح با اموات قوم خویش در قرآن:

گفتگوی حضرت شعیب.....

سخن گفتن با پیامبران پیشین.....

گفتگوی ابوبکر با روح پیامبر.....

خلاصه ی مطالب.....

نوع سوم توسل.....

نوع چهارم توسل.....

نوع پنجم و ششم توسل.....

نوع هفتم توسل.....

نوع هشتم توسل.....

خلاصه دیدگاه ابن تیمیه.....

پاسخ به ابن تیمیه و پیروان وی.....

پاسخ سخنان ابن عبد الوهاب.....

اشکال.....

پاسخ.....

مناظره آیت الله حسینی قزوینی با مفتی اعظم عربستان آل شیخ.....

فصل سوم: توحید عبادی و آموزه شفاعت.....

..... مبحث اول: چند مطلب اساسی درباره شفاعت

..... اهمیت و جایگاه شفاعت

..... تعریف و ارکان شفاعت

..... شرایط شفاعت

..... نتیجه و فلسفه ی شفاعت

..... محدوده ی شفاعت

..... مبادی کلامی شفاعت

..... مبحث دوم: شفاعت از نگاه ابن تیمیه و پیروانش

..... پیش گفتار

..... پاسخ به چند سؤال کلیدی درباره شفاعت

..... شبهه ی ۱:

..... پاسخ:

..... شبهه ی ۲:

..... پاسخ:

..... شبهه ی ۳:

..... پاسخ:

..... شبهه ی ۴:

..... پاسخ

..... شبهه ی ۵:

..... پاسخ

..... شبهه ی ۶:

..... پاسخ

..... دیدگاه ابن تیمیه و پیروان وی پیرامون مسئله شفاعت

..... کلام صالح بن فوزان

..... نقد کلام ابن فوزان

..... فرق بین شفاعت شرعی و شرکیه در سخن محمد بن عبد الوهاب

..... خلاصه سخن ابن عبد الوهاب

..... پاسخ سخنان ابن عبد الوهاب

..... فصل چهارم: توحید عبادی و آموزه زیارت

..... نگاه ابن تیمیه و طرفداران وی به مسئله زیارت

..... خلاصه کلام ابن فوزان

..... نقد کلام ابن فوزان

..... عمده ادله ابن تیمیه و پیروان وی برای انکار زیارت

..... آیه ی اول:

..... پاسخ

..... آیه ی دوم

..... شیوه استدلال

..... پاسخ

..... آیه ی سوم

..... شیوه استدلال

..... پاسخ

..... آیه ی چهارم

..... شیوه استدلال

..... پاسخ

..... آیه ی پنجم

..... پاسخ

..... آیه ی ششم

..... شیوه ی استدلال

..... پاسخ

..... آیه ی هفتم

..... آیه ی هشتم

..... آیه ی نهم

..... آیه ی دهم

..... آیه ی یازدهم

..... پاسخ کلی:

..... فصل پنجم: توحید عبادی و آموزه تبرک

..... اهمیت و جایگاه تبرک

..... سه سند قوی از منابع اهل تسنن برای منکران تبرک

..... معنی تبرک

..... غرض از تبرک

..... دیدگاه ابن تیمیه و پیروان وی درباره ی تبرک

..... تفکر جدید پیروان ابن تیمیه درباره ی تبرک

..... پاسخ به ابن تیمیه و پیروان وی درباره ی تبرک

..... آیات دال بر تبرک

..... خلاصه ی پاسخ به شبهه ی تبرک

..... جمع بندی و چکیده مطالب

..... نتیجه و توصیه کاربردی

..... کتاب‌شناسی

..... الف) کتابهای اندیشمندان سنی بر رد وهابیت

..... ب) کتاب‌های اندیشمندان شیعه بر رد وهابیت

..... عربی

..... فارسی

..... فهرست منابع و مأخذ

فرهنگ ناب پیامبر و اهل بیت پاک او (علیهم السلام) در طول تاریخ دست خوش کج اندیشی ها شده است. نمونه بارز آن را می توان در اندیشه "ابن تیمیه" و طرفدارانش (وهابیان و سلفی ها) سراغ گرفت، که همه مسلمانان را خارج از دین و فقط خود را مسلمان می دانند. آنان که با کج اندیشی و تعصب چهره ای خشن و کریه از اسلام که دین رحمت است، ارائه کرده اند. معمار این اندیشه "ابن تیمیه" است که به خاطر انحراف های آشکار، آرای او از قرن هفتم تا قرن سیزدهم به فراموشی سپرده شد و مخالفت اندیشه ورزان مسلمان را برانگیخت.

کمتر از یک قرن است که آموزه های انحرافی وی، دوباره به صحنه آمده است، که باید به درستی نبین و نقد شود. این اندیشه ها از اسلام که دین رحمت است، چهره ای خشن و زورگو چه در عرصه مناسبات فرهنگی و گفتگوی علمی و چه در مناسبات اجتماعی و سیاسی، ارائه کرده است، که نمونه های آن را در تکفیر دیگران و برخوردهای قهرآمیز از قبیل آشوب و ترور و بمب گذاری می توان یافت.

از سوی دیگر دست های پیدا و پنهان استکبار جهانی و صهیونیسم را در پشت همه این حوادث می توان دید، به ویژه پس از انقلاب شکوهمند اسلامی که اسلام ناب، جایگاه والای خود را به جهانیان عرضه کرد. در نوشتار حاضر، تلاش شده است، اندیشه ها و باورهای "ابن تیمیه" و طرفدارانش (وهابیان)، با ذکر نمونه هایی مستند و تاریخی به بحث گذاشته شود. در این راستا به طور عمده از منابع اصلی تفسیری، روایی و تاریخی اهل تسنن استفاده شده و گاه به عنوان مؤید از منابع شیعی بهره گرفته شده است.

بر خود لازم می دانم از کلیه عزیزانی که ما را در نشر معارف اهل بیت علیهم السلام یاری می نمایند به ویژه استاد محترم راهنما حجت الاسلام و المسلمین جناب آقای شیخ محمد جعفر فیض آبادی (زید عزه) و استاد محترم مشاور حجت الاسلام و المسلمین جناب آقای شیخ جعفر مرادی (زید عزه) و واحد پایان نامه ی مدرسه علمیه عالی نواب، کمال تشکر و قدردانی داشته باشم، امید است مورد رضای حضرت حق قرار گیرد. ان شاء الله تعالی.

طرح تحقیق

۱- تعریف و تبیین موضوع تحقیق

توحید، یعنی اعتقاد به یکتایی خداوند متعال، سنگ بنای ادیان الهی است و همه ی پیامبران دعوت خویش را با توحید آغاز کرده اند. در این میان، بحث توحید در عبادت و آموزه های مهم مرتبط با آن (زیارت، شفاعت، توسل و تبرک)، جایگاه ویژه ای دارد زیرا به درک حقیقت توحید کمک شایانی می کند.

مسلمانان از صدر اسلام تا زمان ابن تیمیه از توحید عبادی تعریف واحدی داشته اند اما ابن تیمیه و طرفداران وی (وهابیان)، با تفسیر و برداشت خطا از توحید عبادی، با این باور به مبارزه علمی و عملی پرداختند و مسلمانان را مشرک خواندند. پاسخ این برداشت خطا برعهده علم کلام است.

از آن جا که توحید اصلی مهم و مبنایی و زیربنای سایر اصول و فروع است، نیازمند کنکاش بیشتر می باشد. در آغاز دیدگاه ابن تیمیه درباره توحید مورد بررسی قرار می گیرد:

از نظر ابن تیمیه توحید دارای سه قسم است: توحید در ربوبیت (توحید افعالی) و توحید در اسماء و صفات و توحید در الوهیت و توحید عبادی (که محل نزاع با شیعیان است). بر این اساس می گوید: باید نذر، قربانی، خوف و رجاء، توکل، دعا خواندن و کمک و حاجت خواستن و ... فقط برای خداوند باشد و گرنه شرک است و از این رو شیعیان را مشرک و مهدور الدم می داند.

از دیدگاه وی، شرک در عبادت از سه ویژگی برخوردار است: ۱- خضوع و خشوع در قلب یا اعضاء بدن. ۲- به غایت و نهایت رسیدن خضوع. ۳- خضوع برای غیر خدا باشد. از این رو آموزه هایی مانند توسل، شفاعت، نذر برای اولیاء خدا و ... را شرک می داند.

۱. ضرورت و اهداف تحقیق

عوامل و دلایلی که در زیر بدان اشاره می شود، تحقیقی جامع را می طلبد:

الف) عوامل درون دینی:

۱. تفرقه بین مسلمانان از سوی مروّجان اندیشه ابن تیمیه (وهابیون).
۲. نشر شبهات در بین مسلمانان.
۳. فتاوی تکفیری علیه مسلمانان و شیعیان.
۴. مباح شمردن کشتار مسلمانان بر اساس فتاوی ابن تیمیه و وهابیان.
۵. تبدیل شدن وهابیان به الگویی برای جوانان اهل سنت.
۶. احیاء و ترویج اندیشه های امویان و مروانیان.
۷. روشن نبودن ماهیت خطرناک طرفداران ابن تیمیه (وهابیان) و جدایی آنان از ساخت و پیکره ی مسلمانان بدلیل اندیشه های خطا و باورهای تکفیری و شرک آلود.

ب) عوامل برون دینی:

- ۱- آرایه چهره خشن از اسلام.

- ۲- اسلام هراسی و جلوگیری از رشد اندیشه های اسلامی.
- ۳- معرفی وهابیت بعنوان نماینده ی مسلمانان و اهل سنت.
- ۴- تحریک کشورهای غیر اسلامی و برافروختن آتش جنگ هایی مانند جنگ صلیبی ها.
- ۵- حمایت استکبار جهانی اسلام از این فرقه.
- ۶- بازشناسی و نمایاندن معارف اسلام ناب محمدی صلی الله علیه آله و سلم.

۲. سوالات تحقیق

- ۱- حقیقت توحید و شرک از نگاه ابن تیمیه چیست؟
- ۲- ملاک ابن تیمیه در موحد و مشرک خواندن مسلمانان چیست؟
- ۳- آیا شفاعت خواستن از کسانی که خداوند به آنان اذن شفاعت داده، پرستش آنان شمرده می شود؟ و آیا با توحید عبادی منافات دارد؟ همچنین زیارت و توسل و تبرک به آنان.

۳. فرضیه های تحقیق

- ۱- توحید در عبادت به معنای انحصار پرستش خداوند است، یعنی اویگانه و بی نظیر است و شرک همتا قرار دادن برای خداست.
- ۲- از نظر ابن تیمیه توحید در عبادت یعنی: خضوع و فرمان بری محض برای خداوند است و واسطه ای بین انسان و خدا نیست.
- ۳- از دیدگاه ابن تیمیه زیارت و توسل و شفاعت طلبی و تبرک شرک است، در حالی که مشرک کسی است که افعال خدا را از او جدا بداند و موجودات دیگر مانند فرشتگان و اولیاء را دارای تاثیرگذار مستقل بداند.

۴. پیشینه ی تحقیق

نوآوری این اثر و تمایز آن از سایر آثار نگاشته شده در این است که: توحید و اقسام آن، توحید عبادی، ملاک توحید در عبادت، مفهوم شرک و اقسام آن، در نگاه ابن تیمیه بررسی شده و خطا و انحراف وی در مقولاتی از قبیل: زیارت، توسل، شفاعت و تبرک نمایانده شود.

عالمان مسلمان پس از پیدایش اندیشه های محمد بن عبد الوهاب، نقدهایی بروی و ابن تیمیه نوشته اند برخی از این نقدها که در قالب مقاله و پایان نامه، اخیراً نشر یافته است عبارت است از: مفهوم عبادت از دیدگاه ابن تیمیه: عبدالمحمد شریفات، پایان نامه نقد و بررسی توحید عبادی از دیدگاه علامه حلی و ابن تیمیه: سیدمحمد حسینی تسلیم، پایان نامه بررسی تطبیقی عبادت از دیدگاه آیت الله جوادی آملی و ابن تیمیه: مریم ارباب زایی،

مقاله حقیقت توحید عبادی در اندیشه تفسیری علامه طباطبائی و آلوسی بغدادی «با رویکرد نقد اندیشه های وهابیت: سید جابر مهدوی و بررسی مفهوم عبادت از دیدگاه وهابیت و اهل سنت: حسین قاضی زاده».

۵. روش تحقیق

در این تحقیق که از روش کتابخانه ای استفاده شده است، سعی شده است از منابع اصلی شیعه و اهل تسنن به ویژه شاگردان و مروجان اندیشه ابن تیمیه و وهابیت استفاده شود و در زمینه نقد و پاسخ اشکالات، به منابع معتبر شیعه و اهل سنت مراجعه شده است.

دیگر ویژگی های این تحقیق:

- ۱- امانت داری علمی و بی طرفی در پژوهش.
- ۲- بیان رسا و قلم روان و در عین حال علمی و متقن بدون تکرار.
- ۳- استفاده از منابع معتبر و اساتید متخصص فن.
- ۴- بهره گیری از قالب های منطقی و پاسخ های نقضی و حلّی و روش مناظره.
- ۵- بهره وری از شواهد تاریخی.
- ۶- ارائه ی چکیده مطالب.

بخش اول:

زیست نامه ابن تیمیہ و بررسی و نقد آراء وی در توحید و عبادت و شرک

در آغاز به زیست واره ابن تیمیه و آثارش اشاره می شود، سپس توحید و اقسام آن از دیدگاه عالمان مسلمان و آن گاه دیدگاه ابن تیمیه و پیروانش از نظر متکلمان و حکیمان شیعه به بحث و نقد گذاشته می شود، به ویژه خطاهای وی در بحث توحید عبادی برجسته و نقد می شود. البته باتوجه به تاثیر شگرف امام احمدبن حنبل در اندیشه ابن تیمیه بجاست که پیش تر نگاهی گذرا به زیست نامه و آرای احمدبن حنبل داشته باشیم:

فصل اول: زیست نامه و آثار ابن تیمیه

پیش از پرداختن به زیست نامه ابن تیمیه ذکر این نکته ضروری می نماید: با ظهور اشاعره، مذهب اهل حدیث و پیروان احمدبن حنبل از رونق افتاد، ولی بطور کامل منسوخ نشد و پیوسته طرفدارانی داشت. این مذهب بار دیگر در قرن هشتم هجری توسط یکی از افراد حنبلی مذهب بنام « احمد بن تیمیه حرانی دمشقی »، تبلیغ و ترویج بلکه تجدید گردید که خود سرآغاز یک جریان بدعت گذاری و تحریف و انکار آموزه های دینی شد با مطالعه ی این بخش (زیست نامه مختصر احمدبن حنبل) متوجه می شویم که بین این دو شخصیت، تفاوت های زیادی است و ابن تیمیه در واقع مخالف مکتب ابن حنبل است تا پیرو او، از این رو لازم است، باتوجه به این که ابن تیمیه، احمدبن حنبل را پیشوای اعتقادی خود می دانست، قبل از شناخت ابن تیمیه و افکار او، خلاصه ای از زندگی نامه ی احمد بن حنبل و افکار وی بازشناسی شود، تا با مقایسه ی آن با زندگی نامه ی ابن تیمیه به تفاوتی که در عبارت فوق اشاره شد؛ دست یابیم:

مبحث اول: زیست نامه احمد بن حنبل

ابوعبدالله احمد بن محمد بن حنبل بن اسد، معروف به ابن حنبل، احمد حنبل و احمد بن حنبل است. با اینکه معروف است که اصل و تبار احمد بن حنبل عرب است ولی در نسب وی میان مورخین اختلاف نظر وجود دارد. برخی احمد را ذهلی و از قبیله بنی ذهل دانسته اند ولی گروهی دیگر وی را شیبانی و از طایفه ی بنی شیبان معرفی کرده اند.